

УДК 614.8

Галина ТУРОВСЬКА,

*кандидат технічних наук, доцент,
кафедри охорони праці та безпеки
життєдіяльності Національного
університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне*

Віктор ФІЛИПЧУК,

*доктор технічних наук, професор,
кафедри охорони праці та безпеки
життєдіяльності Національного
університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗА НАПРЯМОМ «ОХОРОНА ПРАЦІ»

Розглянуто комплексний підхід до визначення напрямів та педагогічних умов реалізації принципу наступності та нові шляхи розвитку професійної освіти в підготовці фахівців з охорони праці.

***Ключові слова:** принцип наступності; ступенева професійна освіта; професійна підготовка; інноваційна освіта.*

Рассмотрен комплексный подход к определению направлений и педагогических условий реализации принципа преемственности и новые пути развития профессионального образования в подготовке специалистов по охране труда

***Ключевые слова:** принцип преемственности; ступенчатое профессиональное образование; профессиональная подготовка; инновационное образование*

The complex approach near determination of directions and pedagogical terms of realization of principle of succession and new ways of development of trade education is considered in preparation of specialists on a lab our protection

***Keywords:** principle of succession; step trade education; professional preparation; innovative education*

Вступ

Невід'ємною складовою державної політики в галузі освіти, одним із ключових аспектів реформування вищої школи в нашій країні на сучасному етапі є перехід до ступеневої професійної освіти, яка забезпечуватиме поєднання високої фахової підготовки особистості з ґрунтовною базою загальноосвітніх знань, сприятиме досягненню цілісності навчання упродовж всього життя людини.

Реалізація законів України “Про освіту”, “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу професійну освіту)”, Концепції професійної освіти України передбачає впровадження новітніх технологій, пошук системотвірного чинника, який забезпечив би цілісність усіх рівнів фахової підготовки та трудової діяльності. У дидактичній системі ступеневої професійної освіти таким чинником виступає принцип наступності [1], який вимагає неперервного зв’язку між окремими сторонами, частинами та ступенями навчання; розширення й поглиблення знань, здобутих на попередніх етапах навчання; перетворення окремих уявлень і понять у систему знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності; поступально-висхідного характеру розгортання змісту професійної підготовки.

Постановка завдання

Впровадження ступеневої освіти вимагає від педагогічних колективів узгодженості у вивченні навчального матеріалу, систематичності та послідовності в змісті, формах організації та методах навчання, що є важливою складовою педагогічних умов забезпечення цілісності процесу та результатів навчання. Особливої уваги вимагає вивчення спеціальних дисциплін, подолання розриву, що існує між навчальними закладами різних рівнів акредитації в організації професійної підготовки [2].

Принцип наступності забезпечує цілісність професійної освіти й оптимізує взаємозв’язок окремих її підсистем. Він передбачає встановлення таких співвідношень між цілями, змістом, методами, засобами, організаційними формами навчання на послідовних етапах професійної підготовки, які дають змогу будувати кожний новий етап з опорою на минулий досвід, і, таким чином, сприяють адаптації особистості в нових навчальних умовах.

У новому столітті завдання професійної освіти полягає у вихованні моральної відповідальності особистості, у фокусі якої перебувають процеси особистісного становлення, що розглядаються не лише як сходження, але і повернення до самого себе, як осягнення нових ступенів свободи [3].

Підготовка фахівців з охорони праці характеризується складністю та значним обсягом загальнотехнічних і спеціальних знань, які вимагають заходів щодо їх систематизації, а також тривалістю становлення фахівця та багаторівневим характером організації навчання в закладах освіти, що відрізняються цілями, структурою навчальних планів, методами, формами та засобами навчання.

Методологія

Методика реалізації принципу наступності у професійній підготовці фахівців з охорони праці передбачає проектування наскрізних навчальних програм, визначення методів, форм і засобів реалізації цього принципу в навчально-пізнавальній діяльності студентів, а також поетапний розвиток професійних понять, умінь, навичок, трансформацію систематичних спеціальних знань у системні професійно значущі знання, вміння і навички. Забезпечення узгодженості професійної підготовки дозволяє упереджувати дублювання у навчальних програмах зі спеціальних дисциплін, враховувати можливість подальшого професійного зростання фахівця, ефективно реагувати

на зміни сьогодення. Цьому також сприяє модульний принцип побудови навчальних програм.

Перехід до кредитно-трансферної системи в навчальному процесі посилює контроль викладачами ефективності та якості засвоєння студентами тем програмного матеріалу, що вимагає від студентів підвищення їхньої активності на заняттях і позитивно впливає на результати навчання. Разом з тим кожен викладач переглядає свої методи роботи з метою проведення занять згідно з умовами сьогодення. Він повинен так організовувати навчальну діяльність, щоб студент мав можливість зробити для себе відкриття, в результаті якого він синтезує знання, встановлює взаємозв'язки між різноманітними явищами, робить висновки, формує нові визначення. Здатність створювати знання – природна невід'ємна властивість мислення людини [4]. Тому необхідно це враховувати у навчальному процесі.

Результати досліджень

Сучасні підходи професійної освіти на кафедрі охорони праці і безпеки життєдіяльності спрямовані на переведення студента з об'єкта впливу на нього викладача в активного суб'єкта навчання. Відповідно традиційні форми навчання (лекції, практичні заняття, семінари) підпорядковані головній меті: дати студентам орієнтир у самостійній їхній роботі. Викладач лише спрямовує та організовує їхню діяльність, намагається розвинути в особистості активність, критичне мислення, вміння імпровізувати, вирішувати складні питання, займатися самокритичною діяльністю.

Важливо, щоб пошук відбувався не шляхом проб і помилок, а більш раціонально з погляду витрат часу і затрат зусиль. Це досягається у вигляді відповідних запитань і відповідей на них у навчальних посібниках для самостійного навчання. Вирішенню проблемних ситуацій допомагає інтерактивний режим взаємодії викладача та студента, що являє собою самостійну діяльність у вигляді консультативної допомоги.

Особлива увага приділяється взаємозв'язку дисциплін професійної та практичної підготовки бакалавра за напрямом підготовки 170202 «Охорона праці» (кваліфікація 3152 – інспектор з охорони праці). Для цього, виходячи із галузевого стандарту вищої освіти України «Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра. Галузь знань 1702 “Цивільна безпека”, розроблено перелік всіх розділів і питань, які повинні знати студенти та включено їх до робочих програм навчальних дисциплін. Це забезпечує наступність повного висвітлення всіх питань та усунення їх дублювання. Зокрема, на кафедрі для кожної дисципліни розроблено структурно-логічну схему, яка показує міждисциплінарні зв'язки циклів гуманітарної, соціально-економічної та професійно-практичної підготовки, що формують поняттєво-категорійний, теоретичний та методологічний апарат, закладають відповідну теоретичну і інформаційну базу, а також надають розуміння її значення для становлення належного фахового рівня майбутнього інспектора з охорони праці.

Вузівський етап становлення фахівця закладає також основи для його морального розвитку, що припускає подальше його удосконалення та дозволить у майбутньому активно вирішувати особистісні проблеми переходу до

виконання професійної, активної, самостійної та відповідальної соціальної ролі.

У процесі професійного навчання студентство набуває фундаментальних знань, практичних навичок, моральної зрілості. Методологічною основою дослідження особистості, як фахівця, є особисто-діяльнісний підхід [2], орієнтований на студентів. Саме цей підхід, на наш погляд, створює максимальні умови для концептуальних підходів формування змісту навчальних програм при наступності у професійній підготовці майбутніх фахівців.

На кафедрі охорони праці і безпеки життєдіяльності з урахуванням правил кредитно-трансферної системи складено нові робочі програми; розроблено навчально-методичні комплекси, які включають усі необхідні складові забезпечення навчальної діяльності студентів відповідно до загальноєвропейських вимог; впроваджено систему оцінювання навчальних досягнень студентів; розроблено модульні контрольні роботи; проведено розрахунок балів; визначено критерій оцінювання знань та вмінь студентів.

Багаторічний досвід викладання дисциплін з безпеки життя та діяльності на кафедрі свідчить, що успіх у навчанні перш за все залежить від обраних форм і методів навчання. Це обумовлює пошуки нових ефективних шляхів удосконалення навчального процесу.

З метою відображення об'єктивного рівня засвоєння студентами відповідного навчального матеріалу, викладачі кафедри систематично контролюють виконання кожним студентом усіх видів навчальної діяльності. Об'єктом контролю є успішність засвоєння теоретичних знань, практичних навичок та завдань самостійної роботи. Формами контролю обрані: усне опитування, перевірка якості виконання практичних навичок, експрес-контроль, тестовий контроль, модульні контрольні роботи та семестровий контроль.

Умовою реалізації модульного принципу організації змісту навчальної дисципліни є можливість виділити провідні ідеї професійної діяльності, на розкриття і засвоєння яких спрямований кожний модуль, а також чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної діяльності.

Навчальний процес щодо підготовки майбутніх фахівців з охорони праці вимагає нормативного, інформаційного, методичного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Для кожного його виду існують чинні ліцензійні вимоги. Нормативне забезпечення здійснюється Законом України "Про вищу освіту", стандартами вищої освіти (державними, галузевими, вузівськими), іншими нормативними актами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та вищого навчального закладу. Інформаційне забезпечення здійснюється навчальними книгами (підручниками, навчальними посібниками, методичними рекомендаціями й вказівками) та електронними ресурсами. У зв'язку з цим на кафедрі значна увага приділяється навчально-методичному забезпеченню напряму підготовки, особливо, що стосується підготовки навчальних посібників.

На даний час в Україні готує спеціалістів з охорони праці тільки п'ять

вищих навчальних закладів. Одним із них є НУВГП. Навчально-методичне забезпечення дисциплін фактично потрібно було починати спочатку. Тільки за останні два роки на кафедрі за напрямом підготовки “Охорона праці” підготовлено 10 навчальних посібників, з них 7 – з грифом МОНМС України. Інтенсивно розробляються методичні вказівки за різними видами робіт. У даний час готуємось до акредитації бакалаврів, попереду проведення ліцензування спеціальності “Охорона праці в будівництві”.

Все це приводить нас до розуміння актуальності та необхідності перегляду навчальних, робочих програм з метою детального відпрацювання їхнього змісту та обсягу; обліку дидактичних і методичних особливостей дисциплін і різного рівня їх засвоєння; перевірки дублювання навчального матеріалу дисциплін; врахування при вивченні матеріалу міждисциплінарних зв'язків; розробці методики викладання дисциплін на основі активізації процесу навчання.

Висновки

Аналіз наукових основ сучасної професійної освіти дозволив зробити висновок, що концептуальні засади наступності професійної підготовки фахівців з охорони праці передбачають ступеневу побудову (багаторівневність) професійної освіти, комплексний підхід до визначення напрямів та педагогічних умов реалізації принципу наступності в підготовці фахівців. Багаторівневність професійної підготовки розглядається як один із фундаментальних аспектів сучасної інноваційної освіти, в якій реалізуються систематизація і структуризація цілей, форм і методів навчання молоді впродовж її професійної підготовки. Ступенева організація професійної освіти з урахуванням принципу наступності забезпечує виконання перспективних вимог кожної з її ланок та системи освіти в цілому.

Виявлено, що для ефективної підготовки фахівця з охорони праці необхідно дотримуватися педагогічних умов реалізації принципу наступності – сукупності дидактичних вимог, загальних дидактичних правил реалізації наступності та дидактичних порад студентів, у яких відображено взаємозв'язок організаційних форм і педагогічного забезпечення навчання. Зокрема, врахування педагогічних умов реалізації принципу наступності сприяло:

- розробленню раціонального змісту підготовки фахівців;
- перебудові структури навчальних планів;
- забезпеченню оптимального співвідношення теоретичного і практичного навчання;
- тематичному та хронологічному узгодженню навчальних програм суміжних курсів.

Таким чином, організація педагогічної освіти з безпеки життя та діяльності на засадах особистісно-орієнтованого, інтерактивного навчання створює середовище, в якому студент не тільки формує і розвиває власне професійне мислення, знання та вміння, але й отримує зразки дій, поведінки для наслідування, мотиви для майбутнього становлення, стимули для професійного зростання. Така організація навчального процесу вимагає від студента організованості, зібраності та дисципліни праці. А це спонукає студента до

критичного розгляду свого способу життя, оптимізації своєї діяльності. Адже особистість в умовах сьогодення за допомогою системи ступеневої професійної освіти налаштовується на діяльність, спроможність до мультиальтернативності [5] вирішення життєвих завдань із забезпеченням особистісної свободи пошуку напрямів і варіантів змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин А.В. Проблема наступності у навчанні в закладах професійної освіти (інтегративний аспект) // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 1. – С. 93-97.

2. Литвин А.В. Реалізація принципів навчання у системі ступеневої професійної освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 145-152.

3. Жидецький Ю. Розвиток відповідальності особистості у ступеневій освіті // Професійна освіта Зб. наук. праць. – Львів, 2004. – С. 31-36.

4. Бадмаев Б.Ц. Психология и методика ускоренного обучения. – М.: Гуманит. Изд. Центр «ВЛАДОС», 1998. – 272 с.

5. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія К., 2000. С. 11–57.